

Jaroslav L i p o w s k i (Hradec Králové)

PŘÍJMÍ A PŘÍJMENÍ NA TĚŠÍNSKU OD SKLONKU 17. DO KONCE 19. STOLETÍ NA ZÁKLADĚ JEJICH ZÁPISŮ V MATRIKÁCH

BYNAMES AND SURNAMES IN TESCHEN SILESIA FROM THE END OF THE 17th CENTURY TO THE END OF THE 19th CENTURY ON THE BASIS OF THEIR FORMS IN THE REGISTERS

In this article there have been analysed the bynames and surnames of the South Teschen Silesia region in the period from the end of the 17th till the end of the 19th century. In this period the bynames and surnames were already morphologically formed, however their graphical form was unstable during the whole time. The period has been divided into four parts of evolution taking into account the morphological and graphical forms of the bynames and surnames. They are noted linguistic influences, especially of local dialect, official languages (German) and extralinguistic influences, e.g. the reason of migration. The number of different notations of a byname or surname was decreasing over the course of time. As concerns derived bynames and surnames, it is the most noticeable type with the suffix *-ów* that originally formed bynames and surnames with patronymical function (occurring only at the beginning of the period under review) and the suffix *-ko* showing a falling trend. The suffix *-ski* which is typical of Polish surnames is not very productive in Teschen Silesia. In the last period concerned there are more surnames with the suffix *-ski*, but not for the reason of structural changes of the name type, but for the reason of the migration from Poland.

Keywords

anthroponomastics, onomastics, Teschen Silesia

0. Úvod

K výzkumu dějin Těšínského Slezska přispívají rozsáhlá jazykovědná bádání, která spočívají zejména ve výzkumu těšínského dialektu – jeho původu, vývoje a funkce, jakou dnes plní v komunikaci. Na výzkum této, apelativní, sféry jazyka navazuje výzkum jeho sféry propriální. Kromě zkoumání těšínské toponymie, a zejména anoikonymie,¹⁾ je v poslední době veden i hlubší výzkum osobních jmen,²⁾ která poskytují

¹⁾ R. Mrózek, System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVII wieku, Katowice 1990.

²⁾ K. D. Kadłubiec – W. Milerski, Cieszyńska ojczyzna polszczyzna, Czeski Cieszyn 2001; W. Milerski, Nazwiska cieszyńskie, Warszawa 1996; J. Lipowski, Nazwiska jabłonkowskie u schyłku XVII wieku, Wrocław 2002; J. Lipowski, Ewolucja nazwisk w południowej części Śląska Cieszyńskiego. Analiza słowotwórcza i statystyczna, Wrocław 2008. W. Milerski připravuje k zveřejnění v podobě knihy další bohatý seznam osobních jmen ze západní části Těšínska – příjmi, která zde byla zaznamenána před rokem 1800.

důležité informace využitelné nejen ve vědách lingvistických, ale též v pomocných vědách historických.

V této studii analyzujeme strukturu příjmi a příjmení na Těšínsku, zjišťujeme, jaké proměny zaznamenala za téměř čtvrt tisíciletí. Onymický materiál excerpovaný z historických dokumentů, které se nacházejí v Zemském archivu v Opavě, byl rozdělen do čtyř vývojových fází, jejichž srovnáním se snažíme postihnout dynamiku antroponymických jednotek. S ohledem na lingvisticko-historický charakter článku jsme upustili od sociálně-historické charakteristiky zkoumaného období; odkazujeme však na práce historiků,³⁾ které považujeme za nezbytné východisko historicko-lingvistického výzkumu těšínských osobních jmen.

Jelikož se ve výzkumu proprií uplatňují tytéž jazykovědné metody jako u výzkumu obecných jmen, využili jsme je k zjištění a zachycení dynamiky jazykových změn antroponymických jednotek: sledujeme proměny a modifikace jednotlivých jazykových jevů jak z hlediska vnitřního vývoje jazyka, tak z hlediska změn struktury antroponym v návaznosti na změny hospodářsko-politické a kulturní. Rozbor příjmi a příjmení a charakteristika jejich strukturních přeměn spočívá v rozpoznání relevantního jazykového jevu, zjištění jeho intenzity (četnosti výskytu) v jednotlivých historických obdobích a ve srovnání zjištěných jevů a jejich kvantity v jednotlivých obdobích.

Excerpce reprezentativního materiálu ve stejně dlouhých časových úsecích a s tímž počtem zápisů v každé fázi nebyla možná z důvodu různého počtu (hustoty) zápisů na stránkách matričních knih, jakož i formy záznamu. Proto byly jako zdroj vybrány ty části matričních knih, které autor považoval za přijatelné a reprezentativní.

Antroponymické jednotky byly excerpovány z matriky narození (signatura 2907 Ja-I-1), a z matrik narození a manželství (signatury 2921 Ja-I-15, 2922 Ja-I-16 a 2923 Ja-I-17), které se nacházejí v Zemském archivu v Opavě.

První zkoumané období zahrnuje léta 1671–1704. Do římskokatolické farnosti se sídlem v Jablunkově patřili v té době nositelé příjmi z přilehlých vsí *Bagieniec*, *Biała* (*Biala*), *Boconowice* (*Bocanowitz*, *Boconowic*), *Bukowiec* (*Bukovetz*, *Bukowetz*), *Bystre* (*Bystry*), *Bistric*, *Bistritz*, *Gródek* (*Grodek*, *Grudek*), *Istebne*, *Jasnowice*, *Jaworzynka*, *Koscharzysk* (*Koszarzysk*), *Liski* (*Lyski*), *Łomna* (*Lomna*), *Milików* (*Milikow*, *Milikau*, *Millikau*), *Mosty*, *Nawsie* (*Nawsi*), *Piosek*, *Piaseczne* (*Pioseczna*) a v menším počtu i ze vzdálenějších míst – *Łyżbice* (*Lizbic*), *Oldrzychowice* (*Oldrzychowitz*), *Sko-*

³⁾ F. Popiołek, *Historia Osadnictwa w Beskiedzie Śląskim*, Katowice 1939; J. Chlebowczyk, *Śląsk Cieszyński w latach 1742–1920*. In: H. Popiołek – M. Suchocki – S. Wystouch – S. Zajchowska (eds.), *Górny Śląsk*, Poznań 1959, s. 309–366; I. Panic, *Księstwo Cieszyńskie w okresie renesansu*, *Zwrot* 32, č. 366, 1980, s. 60–61; B. Hoff, *Lud cieszyński, jego właściwości i siedziby. Obraz etnograficzny*, Bielsko-Biała 1987; J. Bakala, *Charakter národní asimilace v největších průmyslových metropolích*, Opava 1990.

czów, Wendrin, Wista.⁴⁾ V 70. a na začátku 80. let 17. století byly záznamy v matričních knihách značně nesourodé, nesystematické. V následujících letech se jejich forma ustaluje; zápisy jsou vedeny v hustých řádcích bez mezer. Ve druhém zkoumaném období, v letech 1777–1799, byly údaje zapisovány do ručně předkreslených kolonek. Výrazným mezníkem je rok 1784, kdy byly latinské zápisy nahrazeny německými, což se pak odrazilo i na formě příjmení. Ve třetí fázi, v letech 1825–1856, jsou zápisy vedeny úhledným písmem v ručně nadepsaných kolonkách. Příjmení v poslední, čtvrté fázi, zahrnující léta 1866–1904, se už nalézají v kolonkách s předtištěnými názvy.⁵⁾

1. Cíl výzkumu

Dali jsme si za úkol prozkoumat slovtvornou strukturu antroponym, relaci produktivity antroponymických slovtvorných typů v jednotlivých etapách, stanovit motivační základy a najít výrazné rysy v proměnách struktury a zápisu zkoumaných těšínských příjmí a příjmení a jejich motivačních základů.

Aplikujeme výzkumné metody, jež byly použity v některých antroponomastických studiích Henryka Borka,⁶⁾ Józefa Bubaka,⁷⁾ Jana Mączyńskiego,⁸⁾ kteří zpravidla vycházeli z klasifikace navržené Stanisławem Rospondem.⁹⁾ Bylo čerpáno rovněž z pozdějších prací aplikujících novější metody výzkumu vlastních osobních jmen zohledňující kognitivní přístup – Małgorzaty Magdy-Czekaj¹⁰⁾ a Katarzyny Skowronek.¹¹⁾ Analýzu příjmí a příjmení z hlediska jejich společné motivace – podle slovtvorných hnízd – jsme založili na způsobu popisu polských antroponym v publikaci Kazimierze Rymuta Nazwiska Polaków.¹²⁾

⁴⁾ Všechna tato toponyma jsou zde uvedena v takové grafické podobě, v jaké jsme je našli v uvedených pramenech ve zkoumaném období. Jejich dnešní oficiální podoby ve státním jazyce jsou: *Bahenec, Bělá, Bocanovice, Bukovec, Bystré, Bystřice, Hrádek, Istebna, Jasnowice, Jaworzynka, Košariska, Lísky, Lomná, Milíkov, Mosty u Jablunkova, Návší, Písek, Písečná, Lyžbice, Oldřichovice, Skoczów, Vendryně, Wista*.

⁵⁾ Předtištěné rubriky byly v předmětných matrikách používány od roku 1864.

⁶⁾ H. Borek – U. Szumska, *Nazwiska mieszkalców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740*, Warszawa 1976.

⁷⁾ J. Bubak, *Nazwiska ludności dawnego starostwa nowotarskiego, I–II*, Wrocław 1970–1971.

⁸⁾ J. Mączyński, *Nazwiska łodzian*, Łódź 1970.

⁹⁾ S. Rospond, *Nazwiska Ślązaków*, Opole 1960.

¹⁰⁾ M. Magda-Czekaj, *Historyczne nazwiska ludności Olesna na Śląsku Opolskim*, Kraków 2003.

¹¹⁾ K. Skowronek, *Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne*, Kraków 2001.

¹²⁾ K. Rymut, *Nazwiska Polaków*, Wrocław 1991.

2. Vývoj forem příjímí a příjmení

Proměny struktury příjmení na Jablunkovsku sledujeme na několika úrovních: jednak nás zajímá jejich charakteristika slovotvorná, jednak významová motivace a v neposlední řadě také forma grafémického záznamu (pravopisná stránka).

Slovotvorná charakteristika, která u antroponym vychází z analýzy onymických formantů, zejména sufixů, a uvádí vzájemný poměr jejich produktivity v jednotlivých vývojových fázích, umožňuje tvořit hypotézy či potvrzovat skutečnosti zjištěné v jiných vědních oblastech, např. ve výzkumu migrace, složení obyvatelstva, případně také společenského statusu nositelů příjímí a příjmení.

Významovou charakteristikou příjmení zde míníme vymezení motivačních (antropolexémových) základů, jakož i stanovení míry jejich produktivity. Pro dosažení tohoto cíle vycházíme ze slovotvorných hnízd v jednotlivých obdobích, a to jak z hlediska výskytu jich samotných, tak z hlediska schopnosti vázat na sebe konkrétní sufixy.

Grafémický záznam příjímí a příjmení nám poskytuje údaje, z nichž můžeme stanovit míru vlivu různých ortografických soustav, ale i míru vlivu fonetické stránky dominujícího jazyka či nářečí. Zápisy antroponym v matričních knihách totiž s sebou nesou známky jazyka používaného v době záznamu a přinášejí poznatky nejen o směru vývoje pravopisu, jeho ovlivnění cizími fonologickými a ortografickými soustavami, ale informují rovněž o fonetické stránce jazyka domácího, poskytují informace o vlivu místního nářečí, které se v rukopise odráží. Zapisující nebyl vázán dodržováním jazykové normy jako u jmen obecných, mohl tudíž spoluvytvářet grafémickou formu příjmení na základě individuálního přístupu, v němž se odráží idiolekt zformovaný původem zapisujícího.¹³⁾

2.1. Léta 1671–1704

Příjímí odvozená (sekundární) jak v tomto, tak i v dalších obdobích jednoznačně dominují (tvoří asi 80 % všech příjímí domácích). Slovotvorná struktura derivovaných jednotek je tvořena nejčastěji sufixálním formantem obsahujícím souhláskový komponent *-k-*, typickým i pro polská příjímí z jiných území. V této fázi dominují příjmení se sufixy *-ek* (17,1 %) *-ów*, (11,7 %) *-ik* (9,2 %) a *-ak*, spolu s dialektovým *-ok* (9,1 %).

Formantu *-ów* je třeba věnovat více pozornosti, protože je na pozadí jiných sufixů nejnápadnější: objevuje se jako stavební prvek příjímí na Jablunkovsku pouze v této první vývojové fázi; v pozdějších třech fázích zcela chybí. Přípona *-ów*, tvořící primárně posesivní osobní jména, je na přelomu 17. a 18. století po formantu *-ek* druhým nejproduktivnějším antroponomastickým typem. Z hlediska motivačních základů je 27 příjímí vytvořeno na apelativní bázi (*Bietwasów*, *Bocków*, *Burdów*, *Ciszków*, *Czyrchów*,

¹³⁾ Srov. též J. Wronicz, *Kazania cieszyńskie z XVIII wieku* ks. Henryka Brauna. Tekst i analiza języka, Cieszyn – Kraków 2001, s. 10n.

Czyżów, Dziurów, Jeżów, Kadłubców, Kohutów, Kokotków, Kowalów, Kuligów, Łysków, Marszałków, Młynków, Motyków, Niedobów, Pasterków, Pazdelów, Pobasów, Ruszów, Sinolów, Szalonków, Tłuszczów, Tokarzów, Zelichów) a 77 příjmí na bázi propriální. Z toho největší podíl tvoří antroponyma motivovaná křestními jmény (*Adamców, Adamistów, Andrysków, Balcarów, Bartków, Bartoszków, Bertów, Błaziczków, Błazków, Bojków, Bozków, Budaków, Burtosków, Filipów, Gasów, Gasperów, Grzanów, Jaców, Janeczków, Janiczków, Janików, Jaroszków, Jaroszków, Jasiczków, Jurczków, Jureszków, Jurosów, Juruczków, Kasalów, Kasperów, Klimków, Klimeczków, Klusów, Kubalów, Kubanków, Łukaszów, Maciejów, Malczarów, Marcinków, Marków, Martynków, Matuszków, Matuszów, Matysów, Michałków, Mików, Olszów, Ondruszów, Pawełczów, Pawlatów, Pawlików, Pietrasków, Pietrków, Pietrów, Piotrów, Sobalów, Stachów, Stańków, Stanów, Steczów, Tomańców, Urbaczków, Urbaczów, Urbanków, Urbanów, Waclawków, Waleczków, Walków, Walów, Wańków, Wasków, Waszutów, Wawrzyków, Wolków*) a pouze několik je jich vytvořeno od míst (*Czepczarów, Rudziaków*), etnik (*Turków*) a základů cizích: *Hrabienków, Heplów, Kantorów*.

Exkluzivita tohoto sufixu jako složky početných příjmí na Jablunkovsku se neprojevuje pouze v kontrastu časovém (nezaznamenali jsme jej v pozdějších vývojových fázích), ale taktéž v kontrastu místním: je příznačné, že v jiných, polskofonních oblastech jsou příjmí vytvořená formantem *-ów* buď velmi vzácná, nebo zcela chybí. Antroponyma se sufixálním formantem *-ów* byla zaznamenána v Krakově v období od 16. do 18. století,¹⁴⁾ v seznamu antroponym z Lodže v 15.–19. století¹⁵⁾ nalezneme pak pouze dva takové doklady – jeden motivovaný křestním jménem, druhý apelativem. V historických příjmeních v opolském Slezsku¹⁶⁾ bylo nalezeno pouze jedno příjmí s původně přivlastňovacím sufixem *-ów*. Několik příjmení s tímto sufixem se objevuje pouze v antroponymii Polesí (Podlasie)¹⁷⁾ v dnešním východním Polsku a zvláště v oblasti jižního Malopolska.¹⁸⁾ Podobnosti ve slovtvorné charakteristice příjmí jihotěšínských a jihomalopolských potvrzují známou skutečnost, že jižní Těšínsko – Jablun-

¹⁴⁾ E. Rudnicka-Fira, *Antroponimia Krakowa*, Katowice 2004.

¹⁵⁾ J. Maćczyński, o. c. v pozn. 8.

¹⁶⁾ M. Magda-Czekaj, o. c. v pozn. 10, s. 85.

¹⁷⁾ L. Citko – L. Daciewicz, *Typy strukturalne antroponimów w XVI-wiecznym województwie podlaskim*. In: E. Wolnicz-Pawłowska – J. Duma (eds.), *Antroponimia słowiańska. Materiały z IX Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej*, Warszawa 6–8. IX. 1994, Warszawa 1996, s. 88.

¹⁸⁾ J. Bubak, *Słownik nazw osobowych i elementów identyfikacyjnych Sądecczyzny XV–XVII w., I–II*, Kraków 1992.

kovsko – je ve srovnání se středním a severním Těšínskem odlišné i v antroponymii¹⁹⁾ a poskytuje další důkazy na migraci obyvatelstva z východu (Haliče, Malopolska) na jih Těšínska. Chybějící typy antroponym na -ów v Horním Slezsku potvrzují výzkumy Henryka Borka ve studii *Nazwiska mieszkalców Bytomia*²⁰⁾ i výzkumy materiálu excerptovaného z historických pramenů centrální části Těšínska publikované v díle *Władysława Milerského Nazwiska Cieszyńskie*.²¹⁾ Exkluzivita antroponymického sufixu -ów v jižním Těšínsku na sklonku 17. století zvláště vyniká ve srovnání se stavem v současné polské antroponymii,²²⁾ v níž se vyskytuje pouze 21 % příjmení typu -ów z těch, která zde uvádíme.

Významová charakteristika příjmí je jednoznačná: naprosto převažují antroponyma vzniklá na bázi křestního jména. Pravděpodobnost motivace příjmí křestním jménem je tím větší, čím větší je antroponymické slovtvorné hnízdo. V tomto nejstarším zkoumaném období jsou nejpopulárnějšími motivujícími křestními jmény *Jan, Jiří, Michal, Jakub, Klement, Urban*. Pro srovnání nejčastěji se vyskytující křestní jména v této historické fázi byla *Jan, Jiří, Matěj, Pavel, Jakub, Michal*.²³⁾

V této vývojové etapě byla na Jablunkovsku největší slovtvorná hnízda tvořená těmito základovými jmény:

Jan: *Jan-ak, Jan-aczy, Jan-acz-yk, Jan-cz-owicz, Jan-ecz-ek, Jan-ecz-k-ów, Jan-icz, Jan-icz-ek, Jan-icz-k-ów, Janie, Jan-ik, Jan-ik-ów, Jan-isto, Jan-usz, Jan-usz-ek, Jan-us-ik, Jaś-ka, Jas-icz-k-ów, Jasi-uro*

Jiří: *Jur-asz, Jur-sa, Jur-asz-ek, Jur-asz-ko, Jur-asz-k-ów, Jur-e-cki, Jur-ecz-ko, Jur-ecz-k-ów, Jur-osz-ów, Jurz-yk-owski, Jurz-ysko, Jurz-ysta, Jurz-ya*

Michal: *Michal-ik, Michał-ek, Michał-ko, Michał-ko-w-ius, Michał-k-ów, *Mich-na, *Mich-nicz-ka, *Mich-ardla, *Mis-ik, *Mis-czur, *Mis-ka, *Misi-ura, *Misi-ur-ka*²⁴⁾

Zápisy byly vedeny v latině, což se odrazilo na grafémické formě antroponym, kdy jeden grafém supluje více hlásek: $s = [s], [š], [ž]$ (*Husar, Pesko, Ges*). Někdy se

¹⁹⁾ Odlišnosti jsou i ve slovtvorné stránce, srov. J. Lipowski, *Roz widzieli strasne łognie ku Ciantoryi. Gawędy ludowe z Nawsia koło Jabłonkowa na Śląsku Cieszyńskim*, Wrocław 1992, s. 127–130.

²⁰⁾ H. Borek – U. Szumska, o. c. v pozn. 6.

²¹⁾ W. Milerski, o. c. v pozn. 2.

²²⁾ K. Rymut (ed.), *Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku*, GenPol (CD-ROM), Warszawa 2005.

²³⁾ Podrobněji viz: J. Lipowski, *Nazwiska jabłonkowskie u schyłku XVII wieku*, Wrocław 2002, s. 224.

²⁴⁾ Hvězdičkou jsou označeny deriváty se zkráceným nebo pozměněným motivačním základem.

písmena latinské abecedy mísí s prvky nesystémového pravopisu charakteristického pro staropolské období: *cz = c* (*Czepiecz, Kopeczki, Samiecz, Ruczky*).

Známkami pokusů o označování palatálnosti konstriktiv (v široce pojatém jablunkovském nářečí jsou tyto dvě řady úžinových hlásek srovnány) jsou zdvojené grafémy (*Bieless = Bielesz, Czeslar/Tessler = Ciešlar, Gabressik = Gabysik, Mysska = Myszka, Ondross = Ondrusz, Ssikora = Sikora, Pastuss = Pastusz, Susska = Suszka, Wassut = Waszut*).

S jak velkou opatrností je třeba pracovat s údaji získanými na základě výzkumu grafémických forem, svědčí variantní zápisy příjmi *Briga/Briya, Bryja, Bryia, Lisek/Lysek, Lipowski/Lipowsky/Lypowski/Lypowsky, Midlo/Mydlo, Pisko/Pysko, Pindur/Pyndur*. V těšínském nářečí by totiž relevantní rozdíl mezi hláskami/fonémy [i] a [y] neměl působit záměnu grafémických transponentů *i* a *y*. Zaměňování fonémů /i/ a /y/ z důvodu jiného než vlivu latinského pravopisu můžeme zcela vyloučit, protože z jiných zápisů je patrné, že autor záznamu regionální výslovnost ovládal nebo ji přinejmenším percipoval: zúžené polské [e] někdy zapisoval jako *y*, což dokládají variantní hyperkorektní formy *Chebidziura* (místo *Chybidziura/Chebidziura*), *Medlo/Midlo, Pesko/Pisko, Zwertek/Zwertek/Zwirtek*. Zapisovatel tu vlastně vytvořil novou, hypotetickou opozici /i/ : /e/ suplující protiklad /i/ : /y/.

Přímý vliv latinského pravopisu dokumentují jednotky, v nichž je *k* zapisováno jako *c* (*Cantor, Secula, Scupien*), *t = c* (*Tieslar*). Často se také objevuje *g* místo *j* (*Ges, Gezowicz, Gurasek*), což nevylučuje také vliv tzv. bratrského pravopisu.

V souladu s tehdejší pravopisným územ se setkáváme se zápisem *y* vyjadřujícího měkký neslabikotvorný vokál (*Mayorski, Mayowski, Layczak, Layczok, Woytossowa, Woyvoda, Woywoda, Znay, Znoy*).

Pravopis s elementy polské diakritiky, jak ji známe dnes, je v této fázi poměrně vzácný. Vyskytuje se označení tvrdého *ł* (*Jałowicarz, Kadłubietcz, Mydło, Łaycsak*), sporadicky se objevují diakritické znaky označující hlásky palatální (*Chraścina*) nebo vokály nazální (*Mitręga*). Zapisovatelé v souladu s tehdejší územ neoznačují zúžený střední zadní vokál literou *ó*, ale není pochyb, že vnímali jeho fonologickou platnost, o čemž svědčí variantní zápisy *Janikow/Janikuw, Kubalow/Kubaluw, Pindor/Pindur, Wrobel/Wrubel, Zoniek/Zuniek*.

Zapisující hojně využívali spřežek. Poměrně pravidelně používali dvojznak *en* jako transponent předního nazálního vokálu (*Karpentski, Krenzelok, Mitrenga*). Zápisy konsonantických skupin byly prováděny nedůsledně: antroponymický materiál bohatě dokládá jednotky, v nichž jsou pro jednu hlásku využity dva i tři grafémy, které vznikly kombinací latinského, německého a polského písma (*c = tz: Botzek, c = tcz, c = tcz: Foytczik, Ligotczy, Karpetczy Rhutczy, c = dcz: Rhudczy*).

2.2. Léta 1777–1799

V roce 1784 dochází ke změně jazyka zápisu do matričních knih – latinu nahradila němčina – což do jisté míry ovlivnilo i formu antroponym. Jednak zcela mizí příjmi

(později příjmení) charakterizující se formantem jejich ženské nositelky (*Bilkowa, Kluska, Boczkulina, Sobarówna*) a zůstávají pouze jejich mužské gramatické tvary, jednak mizí „rodinné“ plurálové formy příjmí (příjmení) typu *Bilkowie, Freretinowie, Klusowie*. Výskyt výhradně gramaticky mužských forem příjmí (příjmení) (bez forem ženských a plurálových) v německy psaných matrikách dokládá umělost latiny jako dorozumívacího jazyka a naopak živost jazyka německého. Latinské zápisy nezabraňovaly zapisovat příjmí (příjmení) tak, jako bylo v praxi používáno, naproti tomu němčina jako živý komunikační jazykový kód „držela“ formy osobních jmen „v zajetí“ svých morfologických možností. Jinými slovy, latina nebrzdila feminizaci a pluralizaci základních forem příjmí (příjmení) dodáváním charakteristických slovotvorných formantů k jejich základům. Na druhou stranu německé zápisy přispěly k lexikalizaci příjmí (příjmení), což usnadnilo stabilizaci forem osobních vlastních jmen, což byl jeden z bodů nařízení vydaného v roce 1787 císařem Josefem II.

Jak již bylo uvedeno, německé záznamy začínající roku 1784 způsobily vymizení příjmí (příjmení) v ženských podobách.²⁵⁾ K dispozici máme tedy pouze záznamy z první a poloviny druhé vývojové fáze.

Za ženská příjmí (příjmení) považujeme antroponymické jednotky tvořené takovými sufixy, které v apelativní sféře tvoří ženské přechýlené podoby. Na základě excerpce 239 ženských příjmení, takových, která nemají ekvivalent v příjmech (příjmeních) gramaticky mužských, srovnáváme relace mezi jednotlivými typy. Zdaleka nejčastější je typ *-owa* 71 % (*Juraszkowa, Kwiczokowa, Tomalova*), který nevyvolává morfonologickou alternaci a tvoří se prostým připojením k mužským základům.²⁶⁾ V mnohem menší míře, asi z 20 %, tvoří ženská příjmí (příjmení) přípona *-ka* – (*Halszczaczka, Nowaczka, Tomańczczka*). Antroponymické typy *-ska* (*-cka*) (*Bedernicka, Nydecka, Wójtowska*) se objevují jen velmi omezeně (3,8 %), což souvisí taktéž s nevysokým počtem mužských gramatických forem příjmí (příjmení) se sufixem *-ski* na Těšínsku.

Další typy ženských příjmí (příjmení) jsou vzácné: *-ina/-yna* (1,7 % – *Stublina, Maczurczyna*) *-ówna* (1,3 % – *Sobarówna, Skutkówna*), *-ula* (1,3 % – *Bzadkula, Wojtkula*).²⁷⁾ Marginálně se objevují nederivovaná ženská příjmí (příjmení) (*Cicha, Gajna*).

²⁵⁾ Příjmení v podobách ženského rodu však existovala v mluvené formě i nadále.

²⁶⁾ Srov. též A. Łęgowska-Grybosiowa, O zmianie w słowotwórstwie nazwisk żeńskich w polszczyźnie literackiej, *Onomastica* 17, 1972, s. 157–166.

²⁷⁾ Tento typ je velmi produktivní při tvoření přezdivek, srov. J. Lipowski, Lokalny system identyfikacji współmieszkańców jako wyznacznik swojskości (na przykładzie subregionu Jabłonkowa na Śląsku Cieszyńskim). In: I. Bogoczová (ed.), *Naše a cizí v internetnické a interpersonální jazykové komunikaci*, Ostrava 2001, s. 287n.

Z hlediska motivace jsou na prvních třech místech onyma vzniklá z tehdy populárních křestních jmen:

Jiří: *Jur-asz, Jur-sa, Jur-an-ek, Jur-asz-ek, Jur-asz-owej, Jurz-yca, Jurz-yk-owski*

Tomáš: *Tom-ek, Tomani-ec, Tomala, Tomal-czak*

Jakub: *Kub-ala, Kub-itius, Kub-osz, Kub-osz-ek*

Nejčastějším formátem tvořícím derivované antropolexémy je *-ek*; odvozeniny vytvořené pomocí tohoto sufixu početně dvojnásobně převyšují příjmy (příjmení) odvozená dalšími frekventovanými příponami *-ski, -ak* a sufixy s komponenty *-r-* a *-rz-*.

Grafémické podoby příjmy (příjmení) nadále kolísají. Objevují se variantní formy s fonetickými transponenty vokálů označujícími znělost a neznělost (*Bruzda/Brusda, Chibidzura/Hybidzura, Gislar/Gizlar*). Nejpravděpodobnější příčinou zaměňování grafémů označujících znělé a neznělé konsonanty je nedostatečná distinkce této fonetické vlastnosti v němčině. Mísení znělých a neznělých elementů potvrzují různé kombinace souhláskových skupin jako *Bielesh/Bielesch, Hetsko/Hetzko, Macoschek/ Macoshek, Pyshko/Pyschko*.

Objevuje se větší množství německých nebo vlivem němčiny vzniklých spřežek suplujících artikulaci konstriktiv a semiokluziv *rsch/rsh = rz* [ř] (*Basgiersch, Jaloviczorsh, Wyschczorsch*), *sch/sh = [š]* nebo *[ś]* (*Hraschcina, Jesch, Juroschek/ Juroshek, Kapscha, Marscholak/Marschalek*). Zároveň jsou však patrné i vlivy polského zápisu úžinových hlásek: [šč] bývá zapisováno zjednodušeně jako *scz* (*Vysczor, Wyszczorsch, Wieszczors, Wyszczor*).²⁸⁾

Hojně se vyskytují zdvojené hlásky (*Mittrenga, Sekkula, Listwann, Biellesch, Hussar*). Diakritika se neuplatňuje vůbec, kromě palatálního *ń*, které je zaznamenáno pouze jednou v dokladu *Skupień*. Jinak je měkká nazála [ň] zapisována jako spřežka *in: Turoin, Turuin*.

2.3. Léta 1825–1856

V zápise příjmení se projevuje vrcholící vliv němčiny. Naproti tomu motivační základy a antroponymické slovtvorné typy zůstávají bez větších změn. Sekundární příjmení tvořená antroponymickým typem *-ek* jsou nejčastější, polovinu z nich tvoří příjmení na *-ski*, následují příjmení na *-ak* a jednotky s komponentem *-l-* nebo *-ł-* v sufixální části.

Z hlediska produktivity antroponymických typů podle motivačních základů jsou populární tato jména:

Jiří: *Jur-asz, Jur-sa, Jur-an-ek, Jur-asz-ek, Jur-ki-ewicz, Jurz-yk-owski*

²⁸⁾ V polských textech přestalo být takovéto zjednodušování uplatňováno až po zavedení reformy pravopisu v roce 1830 – viz I. Bajerowa, *Normalizacja polskiej ortografii w XIX wieku*, Wrocław 1971, s. 43.

Michal: *Michal-owic, Michał-ek, Michal-ski, *Misi-ura*

Jan: *Jan-icz-ek, Jan-ik, Jan-ko, Jaś*

Vliv němčiny se projevuje zejména v grafémické formě příjmení – aplikovány jsou německé spřežky vedle variantních polských. Výrazně převažuje německé *tz* nad polským *c* (*Kadlubiec/Kadlubietz, Samietz/Samiec*), avšak frekvence spřežek *sch* a *sz* je vyrovnaná, (*Bielesch/Bielesz, Pyschko/Pyszko, Schmek/Szmek*). Vliv němčiny je též patrný u čtených zápisů s geminovanou souhláskou konkurující podobě se souhláskou jednoduchou, např. *Goryl/Gorill, Hanak/Hannak, Husar/Hussar, Polok/Pollock/Pollok*.

Objevují se diakritické znaky označující palatální souhlásky. V souladu s písmem, jaké je používáno v polských tiscích z 1. poloviny 19. století,²⁹⁾ se dvojnásobné označování měkkosti vyskytuje i v předmětných matričních knihách: *Chybidziura, Kržízaniek, Jeziowitz, Raśzka*. Diakritické značky (tečky, čárky nad písmeny) jsou aplikovány nesystémově, což vysvětlujeme jednak mísením řady tvrdých a měkkých sykavek, které nejsou v jablunkovském nářečí rozlišovány, a jednak interferencemi jiných prvků různých pravopisných systémů. V mnohých případech se objevuje i znak *ł* pro označování tvrdého ekvivalentu *l*, v souladu s dnešní (i tehdejší normou): *Kadłubiec, Marschołek/Marszałek, Mydło, Płoszek*. Převažují zápisy přední nosové hlásky pomocí grafému *ę*: *Mięga/Mitręga, Krężelok* nad zápisem spřežkovým. Začíná se zaznamenávat *ó* jako transponent zúženého labializovaného [o], které má v nářečí fonologickou platnost (*Pindór, Brózda*).

2.4. Léta 1866–1904

Složení antroponym se mění. Objevují se nové antroponymické jednotky české (*Jeřábek, Horák, Kmoníček, Kouřil, Matějka, Šlapeta*), německé (*Guinther, Speil*), maďarské (*Forgatsch, Neki*), slovenské (*Hladný*), někdy v maďarizované verzi (*Turcsansky, Zathuroczky*). Tato příjmení však tvoří pouze malou část a v žádném případě nenabourávají podstatu jihotešínské antroponymie, jejímž pilířem jsou příjmení polská, a to jak primární, tak odvozená (ponejvíce sufixy *-ek, -ski, -ak, -ik, -s, -sz*). V derivovaných jednotkách je vliv migrace, oproti dřívějším fázím, patrný ve zvýšeném počtu příjmení s formantem *-ski*. V početně výraznější míře se ve srovnání s předšlými vývojovými etapami vyskytují příjmení na *-(ow)icz*.

I v této fázi je tedy nejčastějším derivačním typem *-ek*, ačkoliv jeho převaha nad dalšími typy už není tak jednoznačná. Výrazně přibylo příjmení na *-ski*, po nich pak následují další typy s týmž souhláskovým komponentem, *-ak* a *-ik*.

Motivačními základy jsou nejpoblárnější křestní jména Jan a Jiří. Pět typů příjmení je tvořeno také od základového jména Tomáš.

²⁹⁾ I. Bajerowa, o. c. v pozn. 28, s. 43.

Jan: *Jan-asz, Jan-icz-ek, Jan-ik, Jan-owski, Jan-ówka, Jan-dzi-oł, Jan-usz-owski, Jaś, Jasi-ur-ek*

Jiří: *Jur-ek, Jur-asz, Jur-sa, Jur-asz-ek, Jur-k-owicz, Jurz-yca, Jurz-yk-owski*

Tomáš: *Tom-ek, Tom-ica, Tomani-ec, Tomala, Tomal-ik*

V zápise příjmení vidíme výraznější změny. Příznačné je využívání pravopisu německého i polského jako variant u stejné antroponymické jednotky (*Bielesch/Bielesz Ligotzki/Ligocki*), ale mnohde se objevují pouze polské ortografické formy (*Bocek, Czepiec, Jurosz, Wawrzacz*). Někdy se v jedné antroponymické jednotce mísí prvky německé i polské pravopisné soustavy: *Basgier, Jeżowitz*.

Diakritika je mnohem více využívána pro záznam palatál (*Hlišnik, Cieślar, Kaczyński, Pośpiech*) i tvrdých frikativ, které se v jablunkovském nářečí nevyslovují (*Jeżowicz, Krzyżanek*), a to dokonce s výrazným háčkem (*Bożenek, Jeż, Jeżowicz, Krężelok*), který zřejmě plnil roli pouhého zvýraznění diakritické tečky, ale nelze vyloučit, že to byla záměrná aplikace prvku českého pravopisu. Podstatně se zvýšil počet zápisů využívajících znak polského neslabikotvorného [ɨ] zapisovaného grafémem *ł* (*Białorczyk, Łupiński, Płotek, Skalka*),³⁰⁾ *ó* (*Mrózek, Wróbel, hyperkorektní Wiszczór*). Označování nosové samohlásky grafémem *ę* převažuje nad aplikací spřežky *en* (*Krenzelok/Krężelok/Krężolek, Mitrenga/Mitrenga*). Navzdory tendencím k polonizaci grafémických forem příjmení vzrostl počet geminát (*Hannak, Hussar, Lippowski/Lippowsky, Littfa/Littwa, Pollocek/Polloczek, Pollok, Sikkora*).

3. Srovnání z hlediska antroponymických typů

Výzkum příjmí a příjmení z hlediska morfologické struktury prakticky spočívá ve srovnávání vývoje antroponymických typů (např. *Jurasz, Juraszek, Juraszko; Szalony, Szalonka, Szalonius*). Umožňuje to tvořit závěry co do vývoje struktury příjmí a příjmení srovnáváním výskytu sufixů a jejich frekvence v jednotlivých obdobích. V dialektovém prostředí je třeba počítat též s ovlivněním tvaru antroponyma fonetickými nářečními prvky, které ve svém důsledku mohou zasáhnout i rovinnou morfologickou, resp. slovotvornou, srov. *o* < [ã] v sufixální části – *Polok/Polak* i v základu – *Marszołek/Marszałek* *r* < [r̥] – *Czeczor/Czeczorz; Peczor/Peczorz/Pieczorz*.

Produktivitu antroponymických typů jsme zjišťovali podle počtu jednotek ve slovotvorném hnízdě.³¹⁾ Ve všech čtyřech zkoumaných obdobích byly nejproduktivnější ty slovotvorné sufixy, jejichž stavebním prvkem je souhláskový komponent *-k-*.

³⁰⁾ Vědomé použití grafému *ł* potvrzuje i zápis hyperkorektního *Bielesz* v roce 1899 v Bukowci (místo *Bielesz*).

³¹⁾ Co se týče vývoje příjmení derivovaných podle jednotlivých sufixů v relaci k příjmením tvořeným sufixy jinými, odkazujeme na příslušnou kapitolu v publikaci o vývoji jihotěšínských osobních jmen: J. Lipowski, *Ewolucja nazwisk...*, o. c. v pozn. 2, s. 61–77.

Přípony s konsonantickým prvkem *-k-* tvořící derivovaná příjmení a příjmení potvrzují i další badatelé antroponym na Těšínsku,³²⁾ v Horním Slezsku,³³⁾ Malopolsku³⁴⁾ i jiných, vzdálenějších oblastí, jako např. města Lodže³⁵⁾ a převahu derivovaných jednotek se souhláskovým komponentem *-k-* potvrzuje i nejrozsáhlejší synchronní seznam polských příjmení.³⁶⁾

V tabulce níže uvádíme ty slovtvorné typy, u kterých lze definovat nějakou výraznou vývojovou tendenci. Tvoří ji jak sufixy domácí *-ski*, *-cki*, *-dzki*, *-ko*, *-ic*, *-icz*, tak cizí *-ides*, *-eus*, *-ius*.

1. <i>-ski</i> (<i>-cki</i> , <i>-dzki</i>)	1671–1704	1777–1799	1825–1856	1866–1904
	8,2 %	12,8 %	12,3 %	16,4 %
2. <i>-ko</i>	1671–1704	1777–1799	1825–1856	1866–1904
	5,6 %	4,8 %	4,1 %	2,9 %
3. <i>-ic</i> , <i>-icz</i> (<i>-ewicz</i> , <i>-owicz</i>)	1671–1704	1777–1799	1825–1856	1866–1904
	5,6 %	4,8 %	4,1 %	2,9 %
4. <i>-ides</i> , <i>-eus</i> , <i>-ius</i>	1671–1704	1777–1799	1825–1856	1866–1904
	3,0 %	1,6 %	1,4 %	0,3 %

3.1. Suffixy s komponentem *-k-* tvoří nejčastější derivovaná osobní jména. Vůbec nejfrekventovanějším typem jsou jména zakončená na *-ek* – *Kubiczek*, *Kurek*, *Mrózek*, *Słowioczek*, *Pawliczek*. Týž konsonantický komponent tvoří také – původně posesivní – příjmení a příjmení typu *-ski*, jejichž výskyt je však ve všech obdobích nevelký, a to nejen na jihu, ale i v jiných oblastech Těšínska.³⁷⁾ Relativně malý počet osobních jmen typu *-ski* na Těšínsku ve srovnání s polskou antroponymií je důsledkem vývoje slezskotěšínské společnosti, v jejímž povědomí neplní typy *-ski* roli onymického vzoru. Prudký nárůst jednotek tohoto typu ve druhé polovině 19. století vysvětlujeme migrací nositelů těchto příjmení z polských území i z Haliče³⁸⁾ v období průmyslového roz-

³²⁾ W. Milerski, *Nazwiska cieszyńskie*, o. c. v pozn. 2.

³³⁾ H. Borek – U. Szumska, o. c. v pozn. 6.

³⁴⁾ J. Bubak, *Nazwiska ludności dawnego starostwa nowotarskiego I*, o. c. v pozn. 7; J. Bubak, *Słownik nazw osobowych elementów identyfikacyjnych Sądecczyzny XV–XVII w. Imiona, nazwiska, przezwiska*, Kraków 1992; E. Rudnicka-Fira, o. c. v pozn. 14.

³⁵⁾ J. Mączyński, o. c. v pozn. 8.

³⁶⁾ K. Rymut (ed.), o. c. v pozn. 22.

³⁷⁾ W. Milerski, *Nazwiska cieszyńskie*, o. c. v pozn. 2, s. 75.

³⁸⁾ V Haliči byla příjmení na *-ski* velmi prestižní, což dokládá i sémantická kreativita tohoto typu patrná zvláště u rolníků.

machu regionu ve 2. polovině 19. století (zejména stavby železnice a železničního tunelu).

3.2. Nízký počet antroponym na *-ic*, *-icz* nebo *-ewicz*, *-owicz* na Těšínsku potvrzuje i námi zkoumaný materiál. Tento typ původně tvořící patronyma nacházíme v nemnohých jihotěšínských jménech (*Janczowicz*, *Jeżowicz*, *Larendowicz*, *Jurkiewicz*, *Roszkiewicz*), patrně v důsledku chybějícího přímého kontaktu s obyvatelstvem polsko-východoslovanského pohraničí. Jistý nárůst příjmení tohoto typu pozorujeme v posledním zkoumaném období, což spojujeme s přistěhovalectvím nositelů příjmení tohoto typu za prací.

3.3. Typ *-ko* (*Bocko*, *Bojko*, *Heczko*, *Pyszko*) je častý v osobních jménech na polsko-ukrajinském a polsko-běloruském pohraničí. Dostal se však i do osobních jmen jižního Těšínska jako formant tvořící hypokoristika typu *Palko*, *Jožko* (typická např. pro slovenštinu a ukrajinštinu). V příjmeních jako oficiálních onymických jednotkách má tento sufix v jednotlivých námi zkoumaných obdobích zřetelnou klesající tendenci, což lze vysvětlit postupnou transformací antroponym tohoto typu na typy jiné, např. *Bocko* – *Bocek*, *Bojko* – *Bojek*).

3.4. V první zkoumané fázi se hojně objevují antroponymické jednotky latinského typu *-ius*, *-eus* a řeckého *-ides* (*Basilius*, *Basilides*). Většinou se vyskytovaly jako dublety domácích příjmí primárních (*Bestwinowius/Bestwina*) nebo sekundárních (*Herdznowius/Herdzina/Herdziak*, *Klement/Klementius*, *Kasparides/Kasparzykowa*). Příjmí a příjmení zakončená na latinské *-ius* jsou v převážné míře připojena k cizím základům, proto je v této studii, v souladu s tím, co bylo uvedeno výše, nepovažujeme za jméno sekundární. Nositelé antroponym tohoto typu jsou hlavně žoldnéři (*Brandenburgius*, *Carolius*, *Grosmannius*).

4. Cizí osobní jména

Za cizí považujeme takové antropolexémy, které při onymizaci na půdě přijímacího jazyka nezměnila svoji podobu (*Heymann*, *Langer*, *Schaperoth Schepfel Schnelber*, *Schurman*, *Srayner*, *Weymuldt*). V podstatě jde o antroponymické jednotky, které nebyly v přijímacím jazyce slovo tvorně modifikovány, i když slovo tvorný proces v původním jazyce je zřetelný, např. *Zellner* < *Zöllner* < *Zöll* nebo *Zellner* < *Zell*.

Ve srovnání se vzdálenějšími regiony i sousedními oblastmi Těšínska je počet cizích příjmí a příjmení podobný: v Krakově bylo z historických dokumentů 16.–18. století vyexcerpováno 20 % cizích jednotek.³⁹⁾ V Opolském Slezsku bylo na základě výzkumu historického materiálu zjištěno, že cizí příjmí tvoří 16 % antroponymických

³⁹⁾ E. Rudnicka-Fira, *Nazwiska krakowian od XVI do XVIII wieku a kontekst historyczno-kulturowy*, In: M. Pająkowska-Kensik – M. Czachorowska (eds.), *Nazwy mówią*, Bydgoszcz 2004, s. 52.

jednotek,⁴⁰⁾ v Bytomi v Horním Slezsku bylo na začátku 18. stol. 20 % cizích antroponym, z toho 16 % německých.⁴¹⁾ Naproti tomu v oblasti Nového Targu na jihu Malopolska zaznamenal Józef Bubak pouhých 7 % cizích příjmení.⁴²⁾

V našem antroponymickém materiálu jsou tyto veličiny podobné. Z hlediska kvantitativního zastoupení cizích příjmí a příjmení lze pozorovat, že jejich počet vzrůstá. Bereme-li za základ všechna vyexcerpovaná jihotěšínská antroponyma, byla cizí osobní jména v prvním zkoumaném období zastoupena 14,1 %, ve druhém období jejich relativní počet stoupl na 12,4 %, ve třetím už na 15,7 % a ve čtvrtém se jejich podíl vyšplhal na 23,6 %. Silný nárůst ve 2. polovině 19. století je zajisté spojen s migrací v souvislosti se zprůmyslňováním v této oblasti (zejména stavby železnice a železničního tunelu a snad i železáren v Třinci).

Z neslovanských osobních jmen nacházíme v materiálu v rozhodující míře antroponyma germánská, *Brantner, Dennewald, Hofmann, Niedorf, Smidt, Tauber*, ale v nemalém počtu se vyskytují i maďarská *Ferez, Forgatsch, Imrich, Lisztwan* a italská *Caridi, Castelli, Gruetti, Marini*. Dynamika je nejpatrnější v českých jménech, která po celé zkoumané období zaznamenávají výrazný kvantitativní vzestup. Absolutní počet českých antroponym v poměru k německým však v celém období nedosahuje ani čtvrtiny. V první fázi tvořila česká antroponyma 5 % všech cizích příjmí (*Bily, Kozel, Kral, Slanina, Szcasy*), ve druhém období to bylo 9,4 % (*Biehal, Hájek, Hawel, Hlawka, Zeman*), ve třetím 10,7 % (*Hrdzina, Kratochwila, Pospiszil, Prochazka, Slama*). Ve čtvrtém období jsou česká antroponyma nejen ještě početnější, tvoří 18,5 % cizích příjmení (*Orel, Tolik*), ale kromě adaptovaných foneticky nebo grafémicky (*Dostal, Hlawice, Holinka, Holub, Kotucz, Kremen, Lasztuwka, Navratil, Pospiszil, Prochazka, Zahradka, Zahradnik, Žizka*) jsou četně zastoupeny i jednotky zaznamenané českým pravopisem zohledňujícím diakritiku (*Čihánek, Horský, Hrdlička, Jeřábek, Kmoníček, Kouřil, Kovář, Matějka, Pohořelský, Sedláček, Slatinský, Šeda, Šlapeta*).

Antroponyma germánská (německá) jsou několikanásobně početnější, ale jejich relativní množství nevykazuje zřetelnou vzrůstající nebo klesající tendenci. V první fázi tvoří 90,3 % všech dokladů cizího původu,⁴³⁾ ve druhé 79,3 %, ve třetí 83,9 %, a ve čtvrté 82,1 %.⁴⁴⁾

⁴⁰⁾ M. Magda-Czekaj, o. c. v pozn. 10, s. 153.

⁴¹⁾ H. Borek – U. Szumska, o. c. v pozn. 6.

⁴²⁾ J. Bubak, o. c. v pozn. 7.

⁴³⁾ Relativně největší počet německých příjmení na Jablunkovsku na konci 17. století byl způsoben vysokým podílem žoldnéřů.

5. Závěr

Antroponyma na jižním Těšínsku od sklonku 17. do konce 19. století jsou ve valné většině polské provenience a vykazují podobný vývoj jako jiná polská osobní jména. Vyznačují se však také určitými zvláštnostmi ve slovtvorných podobách a frekvencí těchto podob v jednotlivých obdobích a pestrá je též jejich grafémická stránka (originální zápis).

1. Sekundární (derivovaná) antroponyma jsou čtyřnásobně početnější než primární (nederivovaná). Ve všech čtyřech obdobích jsou z poloviny motivována apelativy, z poloviny proprii. Nejpočetnější z onymicky motivovaných jsou ty jednotky, jejichž základem jsou křestní jména, ve své době populární *Jan, Jiří, Michal*.

2. Antroponymické slovtvorné formanty tvořící jihotěšínská příjímí a příjmení jsou v rozhodující míře typy sufixální. Uplatnila se však kompozice (*Chybidziura, Gorewoda, Małyjurek*) a derivace paradigmatická (*Tuła, Krzyża, Juraszowej*).

3. Během celého zkoumaného období dominují mezi formanty sufixy s komponentem *-k-* jako stavebním prvkem sekundárních jmen. Mezi těmito příponami je nejfrekventovanější *-ek*. Ze sufixálních struktur, které obsahují jiné souhláskové komponenty, jsou též časté *-r-/rz*, *-s-/sz*, a *-l-/ł-*. Menší produktivitu vykazují sufixální formanty s komponenty *-c-/cz* i *-n-/ń-*, v ještě menší míře se uplatňují komponenty *-d-*, *-j-*, *-t-* a jen vzácně se objevují *-b-* a *-w-*.

4. Antroponymická přípona *-ski*, která původně tvořila osobní vlastní jména od základů toponym, je ve významnější míře zastoupena až od konce 18. století (na druhém místě po jednotkách se sufixem *-ek*). Vývojová tendence sufixu *-ski* jako stavebního prvku osobních jmen je rostoucí. Naproti tomu přípona *-icz*, která tvoří jména s původní patronymickou funkcí, je ve zkoumaném období málo produktivní, přesto lze v 19. století pozorovat nárůst antropolexémů tvořených tímto formantem. Příčiny lze spatřovat ve zvyšujícím se počtu přistěhovalců – nositelů příjmení na *-ski* a *-icz* ve 2. polovině 19. století.

5. Výraznou kontraproduktivní tendenci zaznamenávají příjímí a příjmení tvořená sufixem *-ko*. Počet antroponymických jednotek tohoto typu se v průběhu zkoumaného období postupně snižuje.

6. Překvapivý rozvoj zaznamenala primárně patronymická přípona *-ów*. Vyznačuje se vysokou frekvencí v první vývojové fázi a jejím celkovým vymizením v dalších fázích. Extralingvální příčinou tohoto může být emigrace obyvatelstva zkoumaného regionu v první polovině 18. století nebo přechod nositelů těchto příjmení do evangelické farnosti v Návsi po jejím založení ve druhé polovině 18. století. Pravděpodobnou příčinou lingvistickou, ke které se přikláníme, je transformace jmen se sufixem *-ów* na

⁴⁴⁾ Hodnoty z tabulky byly převzaty z: J. Lipowski, *Ewolucja nazwisk...*, o. c. v pozn. 2, s. 83.

jména jiného, tehdy produktivního typu. Změna slovtvorné charakteristiky by mohla svědčit o oslabování sémantické funkce přípon ve prospěch funkce strukturální (onomastické).

7. Mezi příjímí a příjmeními s flektivním morfémem ve funkci slovtvorného formantu jsou nejhojnější typy genitivní, derivované koncovkou *-a*. Zakončení některých jihotěšínských osobních jmen na *-o* lze vysvětlovat buď nářečním zúžením hlásky *a* (*Lwitko*) nebo analogií s příjmeními typu *-ko* (*Bojko*).

8. Pro první část zkoumaného období je typická vysoká variabilita grafémických podob jednotlivých příjímí, která se v pozdějších vývojových fázích postupně snižuje. Jejich největší pokles je patrný v období druhém, tedy na sklonku 18. století. Po srovnání antroponymických jednotek, které zaznamenáváme ve všech čtyřech fázích, klesá počet grafémických forem příjímí (příjmení) na konci 18. století ve srovnání se stavem na konci 17. století z 233 forem na 146, tedy snižuje se o více než 1/3. Pokles v dalších vývojových fázích je už mnohem mírnější. Kupř. jméno *Macoszek* se na konci 17. století objevuje v 10 zápisech (*Macasek, Macassek, Macossek, Maczasek, Maczasik, Maczassek, Maczassek, Maczaszek, Maczosek, Maczossek*), na sklonku 18. století v pěti grafémických formách (*Macoschek, Macoshek, Maczhosek, Maczoschek, Maczosek*). V zápisech ze 2. čtvrtiny 19. století a z 2. poloviny 19. století se už toto příjmení zapisuje pouze dvěma grafémickými formami: *Macoszek, Matczoszek* a *Macoszek, Matczoszek*. Podobně jméno *Ciešlar*: V první fázi jsme zaznamenali osm originálních zápisů (*Ciesar, Czeslar, Czeslarz, Czessler, Czeszlar, Tesslar, Tiesar, Tieslar*), ve druhé čtyři originální formy (*Teslar, Tieslar, Tzeschlar, Tzeslar*), ve třetí a čtvrté po třech formách: *Cieslar, Czieslar, Cziesłar* a *Cieslar, Cieslarz, Ciešlar*. Naproti tomu lze v seznamu jihotěšínských příjmení nalézt i takové antroponymické jednotky, které naopak vykazují opačný trend, jako např. u příjímí *Jeżowicz*, které se na konci 17. a na konci 18. století objevuje pouze ve třech podobách (*Gezowicz, Jezovitz, Jezowicz* a *Jeżowicz, Jezowicz, Jezowitz*). Počet pravopisných forem těchto antroponym stoupá ve 2. čtvrtině 19. století – jejich počet se zdvojnásobuje (*Jezovitz, Jezowicz, Jezowitz, Jeżiowicz, Jeżowicz, Jeżowitz*) a na přelomu 19. a 20. století se jich objevuje už osm (*Jerzowicz, Jezowic, Jezowicz, Jezovitz, Jeżowic, Jeżowicz, Jeżowitz, Jeżowicz*). Takové navýšení počtu originálních zápisů tohoto jména si lze vysvětlovat migrací jeho nositelů (typ *-owi/cz* je před 18. stoletím na území Těšínska velmi vzácný).

*Pedagogická fakulta
Univerzita Hradec Králové
náměstí Svobody 301
500 03 Hradec Králové
jaroslav.lipowski@uhk.cz*